

Sakrální nebo profánní ?

Článek se zabývá problematikou osad z mladší doby železné v evropském kontextu. Toto období se nazývá také jako doba laténská podle eponymní lokality La Tène ve Francii, kde se při bagrování na břehu Neuchâtelského jezera objevilo spoustu nálezů odlišných od materiálu doby halštatské. Caroline von Nicolai v této stati vychází ze své magisterské práce, která nese stejný název. Pro čtyřúhelné valové objekty z pozdní doby laténské se od 19. století používá především v Německu název Viereckschanze či termín Enclos ve Francii. Jedná se o hrazené rovinné areály, které mají povětšinou sypaný val a příkop. Nároží valů jsou často převýšená, někdy i vnitřní prostor. Tento typ ohrazení je různě interpretován. Nejčastějším názorem je, že osady sloužily k náboženským účelům, jako venkovské usedlosti nebo měly obrannou funkci. Tato studie porovnává osady z mladší doby laténské ze severní Francie a jižního Německa. Na lokalitách se zabývá dvěma aspekty. V prvním určuje umístění, které může mít sakrální či profánní charakter. Ve druhém sleduje podobnosti a rozdíly v ohrazení.

Čtvercové hrazené areály „Viereckschanze“

Topografie a kontext ohrazení

Většina lokalit je umístěna v nestrategické poloze na rovném terénu nebo mírném svahu kopce. Poblíž každé z nich se nachází vodní tok, který je vzdálený maximálně dva až tři kilometry. Tato čtyřúhelná ohrazení existovala souběžně s výšinnými hradišti, oppidy, některé však mohly mít trvání až do doby římské. Vystavěna jsou převážně na sprašových půdách, ale také na půdách hlinitopísčitých či jílovitých (*von Nicolai 2006, 3*).

V některých případech se poblíž laténských ohrazení vyskytují mohyly, které jsou vzdálené několik metrů nebo kilometrů. Otázkou tedy je, zda by mohly mít nějakou provázanost s ohrazením. Mezi takovéto případy patří situace z lokalit v Jaux, Mšeckých Žehrovicích, Paule či Pont-Rémy. Kolem se také nacházejí jednotlivé kostrové nebo žárové hroby, avšak nalézt můžeme i plochá pohřebiště.

To, jak přibližně vypadala okolní krajina a jaké měla využití, může určit pylová analýza. Ráz prostředí je u jednotlivých lokalit proměnlivý. Na některých místech je prokázáno spíše zalesnění, někde zase otevřená krajina. Na těchto plochách mohla probíhat sídlištní či zemědělská aktivita, často se zde pěstovalo obilí nebo se prostor využíval jako pastvina.

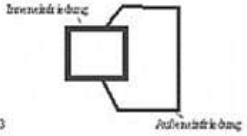

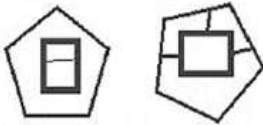
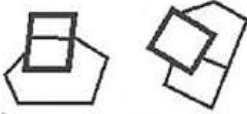
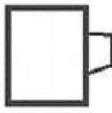
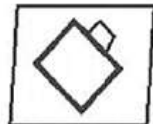

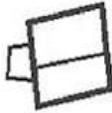
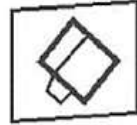
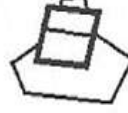
Podoba fortifikace

Na obrázku 1 je podle von Nicolai znázorněno rozdělení jednotlivých areálů. Autorka rozlišuje ohrazení jednoduché, vnořené či spárované bez vnitřního členění, dále tři typy s vnitřním

členěním prostoru a tři typy s přístavkem. Poslední tři typy ohrazení jsou s vnitřním členěním i s přístavkem. Dvacet jedna oblastí z třiceti čtyř, které Caroline von Nicolai zkoumala, mělo ohrazení pouze jednoduché. Třicet areálů mají rozdělení na centrální a vnější ohrazení, tzv. vnořený typ (viz obrázek 1, č. 2). Na lokalitách Fesquersu a Louvres toto vnější ohrazení těsně přiléhá k centrální části. Půdorys vnitřního prostoru je většinou lichoběžníkovitý, obdélníkovitý či téměř čtvercový. Vnější ohrazení může mít tvar nepravidelný, který je nejčastější, ale také existují i půdorysy lichoběžníkovité. Co se týče plochy, jednoduchá ohrazení zaujímají parcelu mezi 0,12 až 2,8 hektary. Další typy mohou mít jednak velký vnější prostor, s výměrou od 8 do 12 hektarů s centrálním ohrazením o velikosti od 0,2 do 0,5 hektarů, tak menší prostor o výměře 0,76-3 hektarů.

Objekty typu Viereckschanze mají především hrotitý tvar příkopu, dále se objevuje vanovitý či nepravidelný. Samozřejmě, že se musí vzít v úvahu otázka dochování. Jeho hloubka se pohybuje mezi 0,6 až 2,8m a šířka 1-7m. Jak již bylo zmíněno, valy jsou převážně sypané a nároží jsou převýšena, avšak existují i výjimky, které je možno shledat například u lokalit Holzhausen, Nordheim I a II či Paule. Průměrná šířka valů je okolo 4,5 až 9,5m.

Většina areálů má pouze jeden vstup a to na východ, ale objevuje se i na západ či jih, nikoliv však na sever. Někde se vyskytuje vstup trychtýřovitý, který se dovnitř zužuje (Pont-Rémy, Marcé). Kúlové jámy, které tvořily vstupní bránu, byly objeveny například na osadách Ehningen, Holzhausen či Louvres. Je možné nalézt i pozůstatky mostu v podobě kúlových jam nacházejících se v Arnstorfu-Wiedmais, kde jsou i stopy po bráně, nebo Nordheim II.

	Einfache Einfriedungen	Zusammengesetzte Einfriedungen (mit Außereinfriedung)	
		Verschachtelt	Verklammert
Ohne innere Gliederung	1 	2 	3
Mit innerer Gliederung	4 	5 	6
Mit Annex	7 	8 	9
Mit innerer Gliederung und Annex	10 	11 	12

Obrázek 1

Vnitřní zástavba

Ve všech ohrazeních byla doložena nějaká zástavba kromě Königheimu-Brehmenu a Landenburgu. U mnoha případů lze budovy rekonstruovat. Mezi nejčastější typ patří více či méně

zahloubené chaty. K dalším typům patří stavby postavené z kúlů, které lze rozlišit na několik variant. První z nich jsou malé objekty interpretované jako sýpky se čtyřmi, pěti nebo šesti kúlů o stranové délce 2 až 5m. Dále kúlové stavby jednoduché či dvojité s plochou 25 až 70m², které mohly být obytné nebo určené k řemeslu. Třetím typem jsou velké kúlové stavby s plochou 74 až 320m², kterým se mnohdy říká „Umhangsbauten“ a většinou jsou interpretovány jako objekty náboženské nebo shromažďovací funkce. Posledním druhem jsou oválné či kruhové půdorysy vyskytující se téměř na všech lokalitách. Častým nálezem jsou také studně, které mají průměr 1,2 až 3,6m a hloubku od 1,7 do 35,3m, jámy sila nebo ohniště.

Nálezy:

Nejvíce bohaté na nálezy jsou příkopy ohrazení a kúlové jámy. Převážné procento z nich představuje keramika s širokou škálou typů nádob. Objevuje se hrubá užitková, ale také jemná stolní keramika, někdy dokonce importovaná. Na lokalitách se dále objevují artefakty domácího využití jako nože, sekery, nůžky atd. Nalézt můžeme i nástroje používané při řemeslné výrobě nebo materiál, který tuto činnost dokládá. Například dokladem zemědělské činnosti jsou artefakty jako kosy, srpy, radlice, háky či mlýnské kameny. O tkalcovské aktivitě vypovídají třeba přesleny, tkalcovské závaží nebo šídla. Při nálezu tyglíků či strusky můžeme uvažovat, zda na lokalitě neprobíhalo nějaké zpracování kovů. V areálech se též objevují předměty prestižní povahy, to znamená, že pravděpodobně patřily společensky významným lidem, mezi které lze zařadit jehlice, spony, nákrčníky, skleněné náramky, výrobky ze švartny, nákončí nebo přezky, dále meče, dýky, torza jílce, koňské postroje a další. Nálezový fond většiny lokalit obsahuje též zvířecí kosti, zejména koní, psů, prasat či ovcí/koz, nebo rostlinné zbytky, které byly objeveny například v Mšeckých Žehrovcích, Paule nebo Holzhausenu. (von Nicolai 2006, 5-6)

Díky jednotlivým chronologicky citlivým nálezům a dendrochronologie jsou objekty typu Viereckschanze datované do druhé a první poloviny prvního století před Kristem.

Sakrální (náboženské) stavby a nálezy:

Pojmem sakrální se vymezují na nalezištích objekty a artefakty, které by mohly dokládat kultovní či rituální praktiky. Otázkou však zůstává jak rozlišit běžný obytný areál od areálu kultovního či svatostánku (více k rozdělení objektu na svatostánek či kultovní areál *Haffner 1995*, 10). Autorka vymezila jisté otázky k identifikaci jednotlivých sakrálních objektů. Záleží, zda se rituály prováděly na zvláštním místě v přírodě nebo uvnitř staveb. Architektura pro rituály je pak vydělená od světské. Samotné uctívání mohlo být prováděno skrz abstraktní symboly, modlitby a oběti. Možnost uctívání dokládá hlavně hmotná kultura. Vždy záleží na druhu nálezů a jeho nálezovém kontextu, ať už se jedná o jakýkoliv materiál. V areálech se totiž nenachází pouze materiál, typický pro nějakou formu uctívání, ale i předměty, které se využívají v běžném životě (náradí, zbraně, mince či šperky). Zde však nesou stopy po záměrné deformaci (zohýbaní nebo spálení v rámci rituálu) nebo po opakovaném používání. Dalším aspektem, který by mohl dokládat

jakousi rituální činnost, jsou zvířecí kosti. Pověštinou se jedná o ostatky mladých jedinců. Příkladem může být lokalita Gournay-sur-Aronde, kde bylo objeveno padesát koster mladých krav a koňské deponované lebky. Další kosti byly objeveny v areálech Fesques, Gournay-sur-Aronde či Mountmartin. Mimo jiné, na lokalitě Fesques, jež měla dvě ohrazené plochy, bylo nalezeno 26 párů nohou či římské votivní předměty jako amulety, mince, šperky, zbraně, a na pět tisíc zlomků kravských kostí. Díky takovýmto nálezům mohou být tyto a další lokality prohlášeny za kultovní areál. Ohrazení v těchto případech slouží jako symbol a zvýraznění areálu. Vyčlenění areálu představuje kupříkladu vysoká palisáda, která byla doložena v Gournay-sur-Aronde či Sept-Perthus. Kultovní areály ale nedisponují sýpkami nebo jámami, zástavba je uspořádaná a pravidelná, zřejmě za reprezentativním účelem.

Profánní stavby a nálezy:

Pouze sídlištní funkci představuje přítomnost sil, zahloubených chat, kúlových staveb či špýcharů. Nálezy jsou většinou běžného sídlištního rázu jako keramika (užitkové nádoby, amfory, stolní keramika), kosti (stopy přepálení, kousání), zbraně, mince, nářadí. Někdy se vlastně nedají odlišit od sakrálních, jak jsem výše popsal.

Závěr

Existují mnohé hypotézy nad funkcí čtyřúhelníkovitých valových ohrazení. Avšak za celou dobu jejich zkoumání nejsme tuto otázku schopni konečně vyřešit. Je sice pravdou, že v některých situacích by se dal jasněji definovat záměr stavby, ale to nevyklučuje, že i v areálech, které sloužily náboženskému účelu, neprobíhala běžná sídelní aktivita.

Caroline von Nicolai popsala především lokality s nálezovým fondem, který se u nás téměř výlučně neobjevuje (až na výjimky, př. v textu zmiňované Mšecké Žehrovice, v jejichž areálu proběhl dostatečný výzkum). Na našem území obsahují tyto areály spíše nálezy dokládající nějakou výrobu, než rituální praktiky. Samozřejmě to může být způsobeno i stavem poznání. Spoustu českých lokalit, které se řadí k typu Viereckschanze nebyly dostatečně probádány a mnohé z nich jsou nenávratně zničeny. Jejich identifikace je založena pouze na podobě opevnění a dataci nalezené keramiky.

Ohrazení, jež jsou v článku probírána, tedy není úplně možné srovnávat s těmi našimi. Každý areál mohl sloužit něčemu jinému, mohlo jít pouze o způsob či trend jak vyčlenit jistý subjekt od okolního prostranství, aby byly přesně dané hranice, co na jakém místě se odehrává nebo komu patří.

Literatura:

- Von Nikolai, C. 2006: Sakral oder profan? Späteisenzeitliche Einfriedungen in Nordfrankreich und Süddeutschland. Leipziger online-Beiträge zur Ur- und Frühgeschichtlichen Archäologie Herausgegeben von Sabine Rieckhoff und Wolf-Rüdiger Teegen 22.
- Haffner, A. 1995: Allgemeine Übersicht. In: A. Haffner (Hrsg.), Heiligtümer und Opferkulte der Kelten. Sonderh. Arch. Deutschland, 9-45.